

Helse eller frelse – eller begge deler?¹

Michael 2009;6:486–91.

Folk var mer opptatt av frelse enn helse i tidligere tider og oppsøkte kirke og bedehus. Kanskje var en av grunnene at helsetjenesten ikke hadde så mye å tilby for å helbrede eller skape helse, samtidig som frykten for fortapelse som utgang på livet var svært reell. WHO's helsebegrep er ganske statisk og den tar ikke i seg den åndelige dimensjonen – spiritual well-being.

Buorideapmi – healing i samisk kontekst – skjer med en holistisk tilnærming, foregår daglig i Sápmi og oftest gjøres det i Treenighetens navn. Det er å håpe at helsetjeneste og helsepersonell i fremtiden viser en større åpenhet og aksept overfor en healing-prosess hvor hele mennesket med legeme, sjel, ånd og sosiale relasjoner trekkes inn. Ingen kan love helbredelse, men selve healing-handlingen kan i alle fall ha svært positive virkninger. Helse eller frelse, ja takk, begge deler!

For hundre år siden var de fleste mennesker mer opptatt av frelse enn helse, mens det er motsatt i dag. Hvis det er sant, hvorfor var/er det slik?

Helse

Hva er helse?

Jeg vil drøfte dette ut fra litt ulike innfallsvinkler:

- Helse og sykdom som motsetninger
- Helse og uhelse («ohälsa»)
- Helse som tilstand
- Helse som religion eller besettelse
- Helse som mestringssevne
- Holistisk helse

1 Foredrag holdt på Samiske kirkedager i Enare, Finland, juni 2009. Foredraget er noe omarbeidet og oversatt til norsk.

Er helse det motsatte av sykdom? Kan en person som har en kronisk sykdom ha helse? Kan en funksjonshemmet person ha (god) helse? På svensk har de begrepet «ohälsa» som motsetning til helse og på den måten unngår svenskene den polariteten mellom helse og sykdom som er så vanlig på norsk.

WHO – Verdens helseorganisasjon – definerte helse slik i 1946:

Helse er ikke bare frihet fra sykdom og svakhet, men fullstendig fysisk, psykisk og sosialt velvære.

WHOs helsedefinisjon definerer helse som en uopnåelig, nærmest utopisk tilstand. Mange kritiserer definisjonen som statisk og lite formålstjenlig i det praktiske liv.

Teologiprofessor og tidligere stortingspresident Inge Lønning har kommentert denne definisjonen slik: Det er en treffende beskrivelse av hva vi kan vente i himmelriket.

I den sammenhengen er det naturlig å merke seg at WHO ikke har tatt med den åndelige dimensjonen i sin definisjon fra 1946. Det har vært foreslått å tilføye «spiritual well-being» i definisjonen, men dette ble nedstemt i WHO's generalforsamling siste gang i 1990-årene.

Professor Peter Hjorts figur hvor Sisyfos strever med å trille «helseballen» oppover et skråplan, gir et helt annet dynamisk bilde av hva helse er. Dette dynamiske synet på hva helse er, gjør det også mulig å peke på faktorer som kan være helsefremmende og som kan være helseskadelige.

Hvilke sosiale/samfunnsmessige faktorer er det som først og fremst skaper «uhelse» eller skaper sykdom og lidelse hos moderne mennesker?

Visse sosiale faktorer synes å være særlig fremtredende som sykdomsfremkallende faktorer og forbundet med «ohälsa»: Konflikter i arbeidsliv eller samliv og ekteskap, ensomhet, manglende inkludering, mobbing og plaging, tap av selvfølelse, språklig og kulturell undertrykking, manglende trygghet og rammer for barn og unge, usikkerhet om framtida og morgendagen.

I tillegg har vi så alle de biologiske, kjemiske og fysiske faktorene som kan virke positivt og negativt på vår helse.

Vi kan selv gjøre mye for å holde oss friske og unngå sykdom ved å endre vår livsstil i forhold til ulike faktorer som røyking, mat, spisevaner, drikkevaner, bruke kroppen, mosjon, etablere og vedlikeholde sosiale nettverk, søke råd og hjelp i vanskelige tider og også bruke bønn – *å be*.

De siste tiårenes kroppsopptatthet og søken etter den vakre, fullkomne kroppen har ført til at helse har blitt et mål i seg selv. Realiseringen av livet blir knyttet til ungdommelig utseende, vakker kropp, rynkefri og glatt hud osv. Kosmetikkindustriens reklameframstøt og markedets tilbud av uttallige

typer kremer, vitaminer, «sunn mat» og andre «helseprodukter» har bidratt til at mange er overopptatt av helse. Helse har for mange blitt et religions-surrogat. Plastikkirurgiens tilbud om skjønnhetsoperasjoner har også bidratt til dette. For mange mennesker blir streben etter ungdommelighet og helse en belastning. Man kan i sannhet stille spørsmålet: *Dersom helse er et ork, er det sunt da?*

Jeg velger å omskrive og kombinere helsedefinisjonene til Axel Strøm og til Peter Hjort fra 1980 årene til:

Helse er evnen til å mestre livets utfordringer.

Frelse

Frelse – hva er det? Frelse fra hva? Frelst til hva?

Fra et kristent ståsted kan dette forklares slik:

For så høyt har Gud elsket verden, at han ga sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham, ikke skal gå fortapt, men ha evig liv. (Joh. 3,16)

Men dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig, så han tilgir oss syndene og renser oss for all urett. (1. Joh. 1,9)

Vi skal bli frelst *fra* syndens og dødens makt og frelst fra død og evig fortapelse.

Bibelen sier at alle mennesker er syndere og er fortapt uten frelsen i Kristus. For tidligere generasjoner var dette en akseptert virkelighetsanskelse, og de var opptatt av de to utgangene av livet; frelse eller fortapelse.

... for alle har syndet, og de har ikke del i Guds herlighet... (Rom. 3,23)

Frelse er også frelse *til* noe, et annet livsinnhold i dette livet, ny livsmening: Frelst til å gjøre gode gjerninger for Herren og for vår neste.

... For vi er hans verk, skapt i Kristus Jesus til gode gjerninger, som Gud på forhånd har lagt ferdige for at vi skulle gå inn i dem (Ef. 2,10).

Frelsen har også et annet og et fremtidig mål: Evig liv i samfunn med Gud.

Hva innbærer åndelighet og åndelig liv? Uttrykket «åndelig liv» finnes ikke i Bibelen, men i ulike kristne miljøer er det i stor grad enighet om hva det er. Jeg nevner her en del elementer som har utgangspunkt i en vanlig felleskristelig forståelse av åndelig liv: Gudstro, bønn, fellesskap, sang, lov-

prising, vitnesbyrd, bekjennelse, forkynnelse, misjon, meditasjon, tilgivelse, nattverd, ledelse, kall, etisk livsførsel.

Buorideapmi (Healing)

Det samiske ordet «buorideapmi» har jeg valgt å oversette med «healing» selv om dette begrepet har en egen mening i norsk kontekst og brukes mye for å beskrive kommersialisert alternativ behandling. Healing kan bety «å gjøre hel». Buorideapmi betyr ordrett oversatt «å gjøre godt». Men i begrepet ligger det underforstått å gjenopprette noe som er i stykker, dvs. å hele eller helbrede.

Healing kan forstås som å helbrede eller gjøre frisk. Men i samisk kontekst er det å opprette noe som er i stykker, og en tanke om å forson seg med situasjonen og overlate til naturen eller skaperen hva som skal skje, viktige dimensjoner. Det kan også forstås som å «gjøre hel», å skape et *helt* menneske med kropp, sinn, ånd, sjel og sosiale relasjoner, altså å knytte disse ulike delene av mennesket sammen i bevisstheten. Healing i samisk kontekst er noe annet enn å oppnå et helsenivå eller friskhetsnivå.

Healing har betydning og verdi selv om helbredelse ikke blir resultatet. Kanskje er det slik at den åndelige, religiøse, trosmessige siden, «forsoning med sin skjebne» er den viktigste siden ved healingen. Healing i samisk kontekst er nært beslektet med, men ikke identisk med forsoning (reconciliation) i en religiøs setting. Kanskje ligger det i denne nære forbindelsen en egen legende kraft, forbundet med menneskets forsoning med livssituasjonen i stedet for å konsentrere seg om det som føles vondt og urettferdig.

Healing forutsetter ofte et holistisk verdensbilde eller verdensoppfatning og en holistisk tilnærming. Healing griper inn i kroppslige, mentale, sosiale og åndelige og spirituelle prosesser. Healing skjer i et nærmiljø, og kulturelt fellesskap er en viktig forutsetning. Den samiske healingtradisjonen er en del av den samiske folkemedisinen, som er beslektet med det som mange andre naturfolk har utviklet i sine kulturelle kontekster.

Healing har i den kommersielle, alternativbehandlingstradisjonen i stor grad blitt en salgsvare og løsrevet fra en naturlig kulturell kontekst. Da mister den mange av sine viktige kvaliteter. Healing er etter min oppfatning meget forskjellig fra den kommersialiserte medisinen og de ulike kommersialiserte alternative praksiser.

Healing i folkemedisinsk forstand innebærer og tar hensyn til grunnleggende menneskerettigheter slik de er forstått og praktisert i lokalsamfunnet, rettferdighet, fred og frihet, økonomisk og sosial trygghet, skapningens og skapelsens integritet og forventning om harmoni, åndelig-spirituell akseptering og gjenoppliving, kulturelle bindinger og kulturarv.

Healingprosesser skjer daglig i Sápmi. Visse personer har fått «evnen/ gaven til å utføre healing, dvs. buorideapmi». Healing eller buorideapmi skjer svært ofte i Faderens, Sønnens og Den Hellige Ånds navn og er slik blitt en kristen praksis. Men det finnes selvsagt unntak hvor healing ikke skjer i Treenighetens navn.

Endringene i samfunnet med sekularisering, sterk individualisering, privatisering og tilgang til moderne helsetjenestetilbud har kanskje ført til at healing ikke er like vel ansett og like mye brukt blant samene som for 50-60 år siden.

For mange av oss som har vokst opp med dette, eksisterer det ikke noen motsetning mellom healing og den diagnostikk og behandling som moderne medisin kan yte. Det er riktigere å si at de supplerer hverandre. De fleste samer kjenner til personer som har gaven til healing og hvor de eventuelt kan søke slik hjelp.

Helsevesenet og helsetjenestene i den vestlige verden og kanskje spesielt i de nordiske land har det siste hundreåret ofte vært preget av holdninger som kan karakteriseres som sekulære, rasjonalistiske, materialistiske og til dels ateistiske.

Dette har gitt seg utslag i svært negativ holdning til det som nå ofte i andre land kalles supplerende medisin, dvs. alternative terapiformer. Det har også preget undervisningen av helsepersonell på universiteter og helsehøgskoler. Den åndelige dimensjon i menneskelivet har vært lite påaktet og lite tatt hensyn til, med unntak av sykehusprestens tilstedeværelse.

En kan håpe på en endring i disse holdninger. Jeg har følgende håp og ønsker for at pasientbehandlingen på våre sykehus kan bli mer helhetlig og ta hensyn til pasientens totale behov:

- Helsevesenet og helsepersonell åpner seg i større utstrekning for det faktum at åndelig velvære er viktig for menneskers helse.
- At helsepersonell kan få en endret innstilling til åndelig veiledning, slik at det kan bli en naturlig og akseptert praksis.
- At predikanter og forkynnere også ser hele mennesket, ikke bare ånden og sjela.

Det moderne mennesket har behov for både helse og frelse etter min oppfatning. Det er derfor viktig at budskap om begge temaer formuleres og formidles på en slik måte at det ikke skapes unødvendige motsetninger. Det er ikke nødvendigvis motsetning mellom en religiøs tro og en vitenskapelig rasjonell virkelighetsforståelse, og mange av oss lever godt i den dualismen. Det kan godt betegnes som en holistisk helseforståelse hvor også åndelig velvære er inkludert.

Til slutt et sitat om helse fra Salomos ordspråk i Bibelen for å belyse hvordan et budskap formulert for flere tusen år siden fortsatt har sin gyldighet og godt kan brukes som leveregel også i dag:

«Glem ikke det jeg har lært deg, min sønn, ta vare på mine bud i ditt hjerte. For de gir deg mange dager og år og gjør din lykke større.

Gi aldri slipp på godhet og troskap, men bind dem om din hals og skriv dem på ditt hjertes tavle. Da får Gud og mennesker godvilje for deg og holder deg for en forstandig mann.

Stol på Herren av hele ditt hjerte og sett ikke lit til din fornuft. Tenk på Ham hvor du enn ferdes så gjør Herren dine stier jevne.

Vær ikke klok i dine egne øyne, frykt Herren og hold deg fra det som er ondt. Det blir til helsebot for din kropp og gir deg kraft i marg og ben.»
(Ordspr. 3, 1-9).

*Ole Mathis Hetta
omhetta@online.no og omb@fmro.no
Helsedirektoratet/Fylkesmannen i Rogaland
Godalsv 4,
N-4015 Stavanger*